

DISSERTATIONES

A TITOKTARTÁS ETIKAI ÉS BÜNTETŐJOGI JELENTŐSÉGE A PSZICHOLOGUS ÁLTAL VÉGZETT TERÁPIÁS TEVÉKENYSÉGBEN – HELYZETKÉP EGY HATÁRTERÜLETRŐL

BALOGH Sándor
PhD-hallgató (DE ÁJK)

1. Bevezetés

A jog mellett talán nincs még egy olyan tudomány a pszichológián kívül, melyre olyannyira ráillene a megállapítás, miszerint az emberek közötti viszonyokkal foglalkozik, alapul véve a pszichéjükön átszűrődő erkölcsi-normatív alapokat (vagy esetleg éppen azok hiányát). Örömteli, hogy az utóbbi néhány évtizedben a két terület esetleges összefonódásával kapcsolatos társadalomtudományi publikációk száma egyre csak növekszik.

A *titok* mint társadalmi jelenség átszövi életünket az emberiség létezése óta. Hosszú, több évezredes utat tett meg, mire a jog látókörébe kerülésétől eljutott integritásának többszintű, intézményes védelméig. Jelentősége ellenére jogtudományi feldolgozottságának mértéke (különösen a bünyogi tudományok terén) viszonylag csekélynek mondható.

A *titoktartás* alapvető eleme a pszichológus munkájának, mégis kevésbé ismertek főbb jellemzői, határai, az attól való eltérés következményei.

Tanulmányomban arra teszek kísérletet, hogy interdiszciplináris jelleggel feltárjam, milyen konkrét manifesztációkban találkozunk a titok és titokvédelem kérdésköre a pszichológus által végzett terápiás tevékenység és a büntetőjog határmezsgyéjén. Célom, hogy e tekintetben átfogó módon világítsam meg a titok faktorának természetét, jelentőségét a pszichológus professzió belül, s azt, hogy a jelenséget milyen normarendszerek és miként vezérik ezen a területen.

2. A jog és a pszichológia kapcsolata

A két, látszólag igen különböző diszciplína találkozása, az, hogy számtalan ponton kapcsolódnak egymáshoz, Nyugat-Európában, még inkább Észak-Amerikában régebb óta evidencia, mint hazánkban.

A jog és a pszichológia kölcsönhatásának mentén több, egymás mellett párhuzamosan létező tudományos irányzat jött létre, melyek elkülönítését nehezíti, hogy elnevezésüket következtlenül és tévesen – gyakran egymás szinonimájaként – használják. Jellemző, hogy a nyugati államokban a *jogpszichológia* vagy *igazságügyi pszichológia*, míg a közép-európai országokban a *kriminálpszichológia* kifejezéssel próbálják átfogóan megjelölni a teljes tudományterületet.¹

A *jog és pszichológia (law and psychology)* megjelölés hazánkban még egyáltalán nem elterjedt, pedig az Amerikai Egyesült Államokban és néhány európai országban is a pszichológia egy speciális területét jelenti, amely kimondottan a joggal kapcsolatos kérdésekkel foglalkozik. Története egészen 1908-ig nyúlik vissza, kiindulópontjának tekinthetjük az évet, amikor Hugo Münsterberg harvardi professzor megjelentette *A tanúk padján*² című kötetét.

„Napjainkra a jog és pszichológia témaköre önálló és intézményesült szubdiszciplína lett a két – önmagában is szerteágazó – tudományterület határvidékén. Az Amerikai Pszichológiai Társaság (APA) 41. tagozata »Amerikai Pszichológia–Jog Társaság« néven működik. Szakfolyóiratokat ad ki (*Law and Human Behavior, Public Policy and Law*); konferenciákat szervez; együttműködik európai testvérszervezeteivel. Hála a jogi és a bölcsészkarok együttműködésének, ma már több amerikai egyetemen szakosodni lehet a témakör valamely részterületére. Ennek megfelelő tanszékek szerveződtek; tan- és kézikönyvek, szöveggyűjtemények jelennek meg.”³

A jog és pszichológia megítélését és hitelességét erőteljesen rontja, hogy művelői pszichológusok (elsősorban szociálpszichológusok), akik nem rendelkeznek jogász végzettséggel. Mindazonáltal a jog szempontjából nagyon hasznos kutatásokat végeznek: többek között a szemtanúk emlékfelidézésének pontosságával, ezzel összefüggésben a vallomás hitelességével kapcsolatban vizsgálódnak, kutatják a hamis tanúzás lehetséges okait, valamint azt, hogy milyen lélektani kiváltó tényezői lehetnek a családon belüli traumáknak.

A *pszichológia a jogban (law in psychology)* azt vizsgálja, hogy miként élnek a jogászok saját tevékenységük során a pszichológia eszközeivel, például miként tudják a tanút, a perbeli ellenfelet vagy a szakértőt összezavarni vagy zavarba hozni, hogy ellentmondásba kerüljön önmagával és így vallomása valóságtartalma megkérdőjelezhető legyen. Egyes ügyvédek ezeket a technikákat pszichológiai ismeretek hiányában

¹ BOROS János: Jogpszichológia és kriminálpszichológia. *Beliügyi Szemle*, 2004/6. 7–8.

² *On the Witness Stand: Essays on Psychology and Crime*. The McClure Co., New York, 1908.

³ PATAKI Ferenc: Jog és pszichológia. *Magyar Tudomány*, 2011/5. 541.

is igen magas szinten használják (az angolszász jogterületen jó példa erre a *keresztkérdés*⁴ taktikai-retorikai eszköze). Szintén a pszichológia a jogban irányzat boncolgatja azt a folyamatot is, miként jut el a bíró az ítélet meghozataláig. Beleértve azt, hogy milyen lélektani folyamatok zajlanak le benne, milyen pszichés megterhelésnek, nagyfokú stressznek van kitéve, továbbá, hogy mindezen hatások milyen esetleges személyiségtorzulást okozhatnak nála.

A *jogi pszichológia* (*legal psychology*) területe egy nagyon szűk személyi kört érint. Az USA-ban idesorolják azokat a szakembereket, akik mindkét területen jártasak, és az eljárásban mint szakértői tanúk vagy mint szaktanácsadók vesznek részt. Egyre fokozódó igény mutatkozik a munkájuk iránt, sokak szerint hamarosan ők lesznek a legkeresettebb és legjobban fizetett szakemberek az igazságszolgáltatás területén. Az irányzat elnevezésére – elsősorban Zakar András kezdeményezésére – a ‘jogpszichológia’ kifejezés terjedt el hazánkban.⁵

A *jog pszichológiája* (*psychology of law*) az a tudományág, mely javarészt konkrétan az ember és a jog között fennálló pszichés viszonyt vizsgálja. Olyan konkrét kérdéseket vesz górcső alá, mint például a jog szükségessége a társadalomban, az emberek jogtudata és vélekedése a törvényekről, a jogkövetéssel kapcsolatos pszichológiai motívumok, illetve a halálbüntetéssel kapcsolatos pszichológiai attitűdök.⁶

A *forenzikus pszichológián* (*forensic psychology*) belül Irving B. Weiner és Randy K. Otto négy vonulatot különít el: a törvényszéki, a korrekciós és a rendészeti pszichológiát, valamint a kriminálpszichológiát. A *törvényszéki pszichológia* alterület fogalma leginkább a forenzikus pszichológiáéval egyenértékű az Amerikai Pszichológusok Társaságának értelmezésében. Olyan kérdésekkel foglalkozik, mint például a tanúk megbízhatósága, az esküdtzéki döntéshozatal vagy a meghallgatás lélektani vonatkozásai.⁷ Ezen a területen dolgoznak azok a(z) általában klinikai szak- pszichológusok, akik az igazságszolgáltatásban helyezkedtek el és elsősorban a büntetőeljárásokban nyújtanak a hatóságoknak segítséget. Ők azok, akiknek van lehetőségük ‘hús-vér’ kliensekkel kapcsolatba kerülni. Fontos elhatárolás az egészségügyi keretek között dolgozó klinikusokhoz képest, hogy e szakemberek feladata nem a páciens jó útra térítése vagy meggyógyítása, hanem kizárólag a döntéshozók munkájának megkönnyítése. Az Amerikai Egyesült Államokban ők a legjobban fizetett szakemberek, szakvéleményüket szépen honorálják. Magyarországon az igazságügyi pszichológus-szakértők végeznek ehhez hasonló tevékenységet, sajnos jóval kisebb megbecsültség és anyagi elismerés mellett. Az ő munkájuk, – többek között – hogy büntető (ritkább esetekben polgári peres) ügyekben az igazságügyi elmeorvos-szakértővel együttműködve véleményt mondjanak a sértett akaratnyilvánítási képességéről, a terhelt beszámíthatóságáról, arról, hogy az illető a bűncselekmény elkövetésekor, illetve jelenleg

⁴ Cross-Examination. How the evidence of a witness is tested at trial. <https://www.defence-barrister.co.uk/cross-examination>

⁵ VISONTAI-SZABÓ Katalin: A jog és a pszichológia összekapcsolódása: úton egy új tudományág kialakulása felé. *Acta Universitatis Szegediensis: Acta juridica et politica*, Tomus 80., 2017. 291–296.

⁶ VISONTAI-SZABÓ i. m. 294–295.

⁷ HALLER József (szerk.): *A bűnöző elme*. Budapest, Dialóg Campus, 2020. 11.

rendelkezik-e kellő kognitív kompetenciákkal ahhoz, hogy tettéért felelősségre vonható legyen. Véleményük akár perdöntő is lehet, például olyan kiskorú sérelmére elkövetett (elsősorban szexuális) bűncselekmények esetében, ahol egyéb bizonyítékok hiányában mindössze a terhelt és a sértett szava áll egymással szemben.⁸ A *korrekciós pszichológia* a javítóintézetekben vagy börtönökben fogva tartottak pszichológiájával, míg a *rendőrségi pszichológia* a rendészeti munka végrehajtásának szociális vonatkozásaival, hatékonyságával, biztonságával, törvényességével és etikai vonatkozásaival foglalkozik.⁹ A *kriminálpszichológia* Richard N. Kocsis értelmezésében „[...] a bűnelkövetők szándékainak, gondolatainak és viselkedésének tudománya.”¹⁰ Fogalmát illetően „[...] a magyarországi szakirodalom döntően Popper Péter 1970-ből származó meghatározását fogadja el: a kriminálpszichológia a bűnelkövető, a büntett és a bűnözés pszichológiai kérdéseivel foglalkozik.”¹¹ A tudományág komplexitását jól érzékelteti részterületeinek bemutatása. A *kriminológiai pszichológia* a bűnözés, bűnözővé válás társadalmi és egyéni pszichológiai hátterét állítja fókuszba, megkülönböztetve a krízis- (eseti) és krónikus (életmódszerű) bűnözőket (meghatározva ezzel a prevenció irányait is: a tett vagy a személyiség antiszociális jellegére reagálva). A *kriminalisztikai pszichológia* a bűnüldözés jogi intézkedéseivel járó pszichés hatásokat, körülményeket vizsgálja, ideértve a vallomások, nyomozási és bizonyítási cselekmények pszichológiai szempontú elemzését, illetve a tényállásdiagnosztikát. A *reszocializálás pszichológiája* (másnéven *börtönpszichológia*) pedig a társadalomba való visszaillesztés, visszailleszkedés pszichés vonatkozásait, ezen belül a börtön személyiséget deformáló, ‘prizonizáló’ hatását veszi górcső alá.¹²

2.1. Pszichológia vs. büntetőjog

Amennyiben a pszichológiának kifejezetten a büntetőjogbeli szükségességét, létjogosultságát vizsgáljuk, elmondhatjuk, hogy gyakorlatilag megkérdőjelezhetetlen fontosságú kapcsolattal állunk szemben.

„A bűnözés elleni küzdelemben [...] a büntetőjogi gyakorlatnak a büntetőjogi tudományokkal szemben támasztott konkrét igényei [...] olyan természetűek, amelyeket e tudományok a pszichológia tudományának konkrét jogi területeken való aktív részvétele nélkül kielégíteni nem tudnak.”¹³

⁸ VISONTAI-SZABÓ i. m. 296–297.

⁹ HALLER i. m. 11.

¹⁰ Uo. 9.

¹¹ BALOGH Sándor: „Realitáshoz való viszonya nem megtartott”. *Szaktelemény a magyar igazságügyi pszichológiai szakértés büntető-eljárásbeli helyzetéről*. Szakdolgozat. Debrecen, Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2017. 5.

¹² VILICS Tünde: Kriminálpszichológia és kriminálpszichológus. *Magyar Rendészet*, 2020/4. 220.

¹³ BÓLYA Lajos: Az igazságügyi pszichológia kialakításának bizonyítástani alapjai a büntető eljárásban. *Jogtudományi Közöny*, 1963/12. 637–638.

A pszichológia főként a büntetőjog speciál- és generálpreventív törekvései kapcsán jut szerephez (a bűncselekmények elkövetése okainak, körülményeinek, illetve az elkövetők személyiségének feltérképezése is mind-mind ennek érdekében történik).¹⁴

2.2. „Mi fán terem” a terápiás tevékenység?

A pszichológus által végzett *terápiás tevékenység* sokrétű lehet. Alapvetően két nagy alrendszerre, a pszichológiai tanácsadásra, illetve a pszichoterápiára osztható fel.

A *pszichológiai tanácsadás* legfőbb aspektusa, hogy a szakember úgy segíti az életében elakadt személyt, hogy őt magát aktívan bevonva, döntési képességét fejlesztve és támaszt nyújtva, pszichoterápiás jellegű beavatkozást hajt végre. Alanyai nem szenvednek pszichés zavarban. A *pszichoterápia* ennél valamivel komplexebb gyógyító eljárások gyűjtőneve. A pszichoterapeuta specifikus kommunikációs/kapcsolati eszközökkel dolgozik, azokkal specifikus változásokat hoz létre a páciens élményszerveződésében, magatartásában és gondolkodásában. A pszichoterápia a tanácsadásnál hosszabb időtartamú kapcsolati formát feltételez, a személyiség kóros működésének megváltoztatására törekszik, alanyai valamilyen pszichés zavarban szenvednek. A pszichológusokon kívül orvosi végzettséggel rendelkezők (így például pszichiáterek) gyakorolhatják.¹⁵

Tanulmányomban – természetesen nem elvitatva az elmeorvoslás tudományának jogban betöltött fontos szerepét, illetve a titok és titoktartás pszichológiai kutatások lebonyolítása kapcsán értékelhető jogi és etikai vetületeit – vizsgálat tárgyává kizárólag a pszichológus által végzett terápiás tevékenység vonatkozásában felmerülő titoktartási kérdésköröket teszem.

3. Az alapul fekvő normarendszerek

A pszichológusi terápiás tevékenységgel összefüggésben értelmezendő titok jelensége alapvetően két nagy szabálytömeg metszéspontjában helyezkedik el.

Az egyik ezek közül az *etika* erkölcsfilozófiai megalapozású tudománya, mely tulajdonképpen azt vizsgálja, mi a jó, mit helyes megtennünk és mit nem. Szemléletének más tudományterületekre, szakmákra (így a pszichológiára is) történő adaptálása a következőképpen vezethető le:

1. Meghatározzuk azt az *etikai irányzatot*, mely azt a tételt fogalmazza meg, milyen szempont alapján dönthetjük el: mi a jó? Példa erre a pszichológiában az utilitarizmus elve, illetve a deontológiai irányzat; előbbi szerint a döntések mércéje az, ami a legtöbb ember együttes érdekeit szolgálja, míg utóbbi az egyén érdekeinek mindenek felett állását hirdeti.
2. Az alapul fekvő irányzat konkrét *etikai elveket* rögzít (ezek a pszichológiában világszinten többé-kevésbé egységesek, egyformán érvényes módon fogalmazzák meg elvárásait pl. az emberi méltóság tiszteletben tartása).

¹⁴ Uo. 638.

¹⁵ KOZÉKINÉ HAMMER Zsuzsanna: Pszichoterápia – egyéni tanácsadás; családterápia – családi tanácsadás; hasonlóságok és különbözőségek. *Alkalmazott Pszichológia*, 2017/4. 68–75.

3. Az etikai elvek sajátos *szabályokban, szabályrendszerekben* manifesztálódnak.

A pszichológus szakma etikai szabályainak ilyen forrásai a szakmai etikai kódexek: hazánkban ilyen az először 1975-ben elfogadott, tartalmában utoljára 2004-ben frissített *Pszichológus Szakmai Etikai Kódex* (SzEK),¹⁶ illetve a legutóbb 2015-ben revideált *A Pszichoterapeuták Etikai Kódexe* (EK).¹⁷

Az *etikán* belül a tárgyalt téma szempontjából el kell különítenünk a *szakmai etika* körét. Szűkebben véve legtöbbször „[...] az adott szakmát gyakorló személyek viselkedésének az adott szakma etikai kódexének való megfelelését, a szabályokat követő magatartást (*professional ethical conduct*) értik alatta.”¹⁸ A tágabb értelmezés figyelmet fordít az adott szakmát gyakorló személyek személyiségére, környezetére, érzelmeikre és életük fontosabb eseményeire is, mivel ezen jellegzetességek és körülmények befolyásolják a szakmai identitás kialakulását és fejlődését.¹⁹

A másik vizsgálandó viszonyrendszer, a *jog* mindennapi világi életviszonyokat szabályoz, az esetünkben releváns büntetőjog a közjogi ág részeként a közösséget képviselő állam és a jogalanyok kapcsolatával foglalkozik a társadalomra veszélyesség jelenségének tükrében. Jogforrásai nagyon sokrétűek, ami a tanulmányom szempontjából centrális szerepet kapó anyagi büntetőjogot illeti, origóként egyértelműen a jelenleg hatályos *Büntető Törvénykönyv* (2012. évi C. törvény) emelendő ki.

4. A titok(tartás) természete

A legelején fontos rögzítenünk: a titoktartás a pszichológus szakemberek számára főszabály szerint *kötelezettség-érvényű*, eredője a bizalmi fundamentumon nyugvó kliens–terapeuta-viszony. Amikor valaki pszichológiai szaksegítséget vesz igénybe, rendszerint olyan tényeket, adatokat oszt meg a szakemberrel, olyan problémáira keres megoldást, melyek a nyilvánosság előtt kellemetlenek, zavarba ejtők lennének. Éppen ezért a titoktartás nem csupán a terápiás tevékenység egyik jellemzője, hanem alapvető kívánalma. Számos etikai elvre épül: az autonómia, hűség, jószándék és ártalomkerülés mind-mind összefügg vele. A titoktartás kötelme nem ér véget sem a kliens, sem a pszichológus halálával.²⁰

Alaki szempontból a pszichológus által végzett terápiás tevékenységen belül értelmezendő titoktartás kétféle változatát különítem el egymástól: az adatvédelmi és a pszichológusszakmai oldalt.

¹⁶ VARGA Katalin: *Pszichológus etika 99 dilemma tükrében*. Budapest, Medicina, 2009. 16–17.

¹⁷ A pszichoterapeuták Etikai Kódexe. <https://pszichoterapiastanacs.hu/etikai-kodex/>

¹⁸ ANDRÁSI Gábor: Szakmai etika oktatása jogászoknak: lehetséges célok, módszerek, amerikai és angol példák és értékelésük. *Állam- és Jogtudomány*, 2020/3. 5.

¹⁹ ANDRÁSI i. m. 6.

²⁰ VARGA i. m. 170.

4.1. Az adatvédelmi jellegű vetület

A SzEK rendelkezése szerint „A pszichológust titoktartási kötelezettség terheli minden, a kliens ellátása során tudomására jutott pszichológiai és személyes adatai vonatkozásában, amelyek a pszichológusi titokkörbe tartoznak.”²¹ Ez a mondat a pszichológusi titoktartási kötelezettség természetének tulajdonképpeni alfája és ómegája.

A Kódex a meghatározás kibontásaként tisztázza a *pszichológusi titokkör*, a *pszichológiai adat* és a *személyes adat* (személyazonosító adat) fogalmát is. A pszichológusi titok körébe tartozik a pszichológus szakember

„[...] szakmai tevékenysége során tudomására jutott pszichológiai és személyazonosító adat, továbbá a szükséges vagy folyamatban lévő, illetve befejezett kezelésre vonatkozó, valamint a kezeléssel kapcsolatban megismert egyéb adat, függetlenül attól, hogy az írásbeli, vagy szóbeli közléssel, vagy bármely pszichológiai vizsgálat során ismert meg.”²²

Pszichológiai adat különösen

„[...] az érintett értelmi és lelki állapotára, viselkedésmódjára, örökbefogadó szülői, nevelőszülői, gyámi, gondnoki feladatok ellátására, illetve e feladatok ellátására való alkalmasság kizárására, pályaalkalmasságára, illetve a pályaalkalmasság kizárására, kóros szenvedélyére vonatkozó, illetve észlelt, vizsgált, mért, leképezett vagy származtatott adat; továbbá az előzőekkel kapcsolatba hozható, az azokat befolyásoló mindennemű adat (pl. családi környezet, foglalkozás).”²³

A személyazonosító adat fogalmát a SzEK egy példálózó felsorolással összedolgozott meghatározás segítségével adja meg:

„Személyazonosító adat: a családi és utónév, leánykori név, a nem, a születési hely és idő, az anya leánykori családi és utóneve, a lakóhely, a tartózkodási hely, a társadalombiztosítási azonosító jel (TAJ szám) együttesen vagy ezek közül bármelyik, amennyiben alkalmas vagy alkalmas lehet az érintett azonosítására.”²⁴

Ez utóbbi definíció tartalmát tekintve gyakorlatilag megfeleltethető az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló 2011. évi CXII. törvény (Infotv.) található személyesadat-fogalommal, alapjaiban tehát e ponton találkozunk először az etikai talapzaton nyugvó titoktartás és a jogi normativitás. Érdekesség és egy-

²¹ SzEK 5.1 pont.

²² SzEK 5.1.1 pont.

²³ SzEK 5.1.2 pont.

²⁴ SzEK 5.1.3 pont.

ben nyilvánvaló indikátor is a SzEK égető szükségességű módosítására nézve, hogy a Kódex a következő alpontjában, a vizsgálati és terápiás dokumentáció megőrzése és megsemmisítése kapcsán a személyes adatok védelméről és a közérdekű adatok nyilvánosságáról szóló, közel tíz éve hatályon kívül helyezett 1992. évi LXIII. törvényre hivatkozik.²⁵

Az EK V. pontja kevésbé fogalmaz specifikusan – így viszont nem esik az előbb említett hibába sem (részleteiben lásd később).²⁶

Ezen a ponton szükséges egy nagyon fontos különbségtételt tennünk adatok és adatok között. A pszichológusi terápiás tevékenység körébe tartozó esetek összekapcsolása személyes – azonosításra alkalmas – adatokkal tilos ugyan, a *személyes azonosítást kizáró adatközlés* azonban nem. Ellenkező esetben a pszichológusok közötti diskurzus lehetetlen lenne (példának okáért nem lehetne eset- vagy más jellegű tanulmányokat írni, illetve előadásokban ismertetni szakmailag fontos kázusokat). A személyes azonosítást lehetetlenné tevő pszichológiai adat a nyilvános szférába tartozik, és közzététel előtti védelme nem szigorúbb, mint bármely egyéb, szerzői jogokkal kapcsolatos adaté. Ahogy arra az EK is kitér: „Anonimizált adatokra ez [az oktatási, publikálási és több ember előtt történő bemutatási céllal történő felhasználáshoz kötött engedélykérési kötelezettség] nem vonatkozik.”²⁷ Összegezve: a pszichológus el kell, hogy különítse a személyi azonosítást lehetővé tevő dokumentumokat azoktól, amelyeket tulajdonképpen statisztikai adatoknak is tekinthetünk. Az előbbieket védelméről a pszichológusnak gondoskodnia kell, utóbbiaké az adatbirtokos (ti. a kliens) egyéni döntésétől függ.

4.2. A pszichológusszakmai jelleg

A pszichológus által végzett terápiás tevékenységbeli titoktartás másik oldalát a professzió szakmai szabályai foglalják keretbe.

E körben az egyik legfontosabb és legösszetettebb terület a *terápiás dokumentáció* kezelése. A pszichológus szakember a terápiás folyamat sikerének előmozdítása céljából írott, hangilag, esetleg audiovizuális úton rögzített formában dokumentálhatja az üléseken elhangzottakat. Nagyon fontos, hogy minderről a klienst – hasonlóan magához a titoktartási kötelezettséghez – előzetesen informálnia szükséges, kép- és hangfelvétel készítéséhez a kliens írásbeli engedélye is szükséges (SzEK 4.10. pont, EK V. 2. pont). A pszichológiai tanácsadás adminisztrációjának jelenleg nincs integrált rendszere, tágabb értelemben vett lehetséges elemei igen széles kört fednek le. Ide tarthat például a kliens bármilyen rajza, tesztanyaga,²⁸ az az írásbeli nyilatkozat, melyet a szakember a terápia kezdetén ad át a kliensnek, és tartalmazza a terápiás tevékenység kereteit (legyen szó akár a titoktartási kötelezettség hatáiról vagy a dokumentáció rögzítésének módjáról), az esetvezetési lap, amin a kliens adatai szerepelnek, a hely-

²⁵ SzEK 5.1.4. pont.

²⁶ EK V. 1. pont.

²⁷ Uo.

²⁸ VARGA i. m. 173.

zetértékelő diagnózis, az esetvezetés lépései és a lezárás utáni összefoglaló, illetve csoportos terápia esetén jelenléti ív a csoporton részt vevők névsorával.²⁹

A pszichológusok kötelezettsége nem csupán a dokumentáció biztonságos körülmények között történő tárolása és őrzése (egy-egy terápia befejezését követő 5 évig),³⁰ hanem előzetes tervet is kell készíteniük arról, hogy mi történjen a kliensek papíralapú vagy elektronikus formában birtokukban lévő adataival a haláluk vagy cselekvőképessé válásuk esetén. Egyeztetniük kell munkatársaikkal, családtagjaikkal, hogy mit tegyenek ezekkel a dokumentumokkal úgy, hogy egyaránt szem előtt tartják azok megőrzésének, illetve a titoktartásnak követelményét. Mivel az anyagok nem várt módon, akár etikus körülmények között is illetéktelen kezekbe kerülhetnek, a szakembernek úgy kell megfogalmaznia azokat, mintha eleve a nyilvánosságnak szánta volna.³¹ Egy igazán érzékletes képpel élve: úgy, mintha a kliens az ügyvédjével egyfolytában a pszichológus válla felett kukucskálna.³²

A pszichológusi titokkörbe tartozhat maga az a tény is, hogy valaki ilyen szakember segítségét vette igénybe, pszichológusnál járt. Ebben a tekintetben akár egy olyan ártatlan dolog is nagy jelentőségűvé válhat, mint hogy a kliens autóját egy pszichológus rendelője előtt látják parkolni. Ilyen esetekben nyilvánvalóan megkérdőjeleződhet a szakember egyéni felelőssége. Varga Katalin érdekes példát idéz a tárgykörben: egy, az USA-ban tanuló bangladesi lány depressziója miatt kért pszichoterápiás segítséget. Egy végletekig zárt, nagyon erős családi alapon szerveződő kultúrából érkezett, melynek keretei között identitásáról, jogairól és lehetőségeiről teljes mértékig családja határozott, jelen esetben a nagybátyja. Amint megtudta, hogy unokahúga terápiára jár, berontott a klinikára és a dokumentációt követelte a terapeutától, aki azonban titoktartási kötelezettségének eleget téve arról sem adott számára tájékoztatást, hogy a lány egyáltalán járt-e nála.³³

Részint előbbi jelenséghez kapcsolódik az ún. *vétlen kettős kapcsolat* kérdése. Az etikai kódexek többsége – így a vizsgált hazaiak is³⁴ – egyértelműen megtiltja, hogy a pszichológus bármilyen más kapcsolatba kerüljön azzal a személlyel, akivel pszichológiai munkát folytat. Mi történik akkor, ha mindez mégis bekövetkezik, de a felek akaratán kívül? Mi a teendő, ha szakember és a kliense véletlenül találkoznak a buszon vagy egy szórakozóhelyen? A szakmai gyakorlat a kliensre bízva a helyzet kezelését, miszerint ilyenkor elsődlegesen neki kell eldöntenie, hogy szeretne-e bármilyen interakcióba lépni a szakemberrel a terápiás helyzeten kívül. Megteheti, hogy *kvázi* 'levegőnek nézi' a pszichológust, sőt, előzetesen akár kérheti ennek 'viszonzását' is tőle. Amennyiben mégis kontaktusba lépnek egymással, általános iránymutatás annak minimalizálása.³⁵

²⁹ KISSNÉ VISZKET MÓNICA – MOGYORÓSY-RÉVÉSZ Zsuzsanna: Pszichológiai tanácsadás szakmai alapprotokoll – A tanácsadói folyamat. *Alkalmazott pszichológia*, 2017/4. 61–62.

³⁰ Uo. 61.

³¹ VARGA i. m. 171.

³² Gerald Paul KOOCHEK – Patricia KEITH-SPIEGEL: *Ethics in Psychology*. Oxford University Press, New York, 1998. 139.

³³ VARGA i. m. 171–172.

³⁴ SzEK 4. pont, EK V. pont.

³⁵ VARGA i. m. 231.

5. Az anyagi büntetőjog nézőpontja

Hogyan viszonyul a hazai büntető anyagi jog a pszichológusi titoktartási kötelezettséghez a konkrét törvényi tényállások szintjén? A következőkben azokra a hatályos Büntető Törvénykönyvünkben szereplő bűncselekményekre térek ki, melyek elkövetése reális és életszerű lehet a pszichológus által végzett terápiás tevékenység során, a titoktartási kötelezettséggel összefüggésben.

5.1. Személyes adattal visszaélés

Ez a deliktum a pszichológusi titoktartási kötelezettség adatvédelmi oldalához kötődik, „[...] jogi tárgya a személyes adatok megismeréséhez és kezeléséhez fűződő jog, ezen keresztül pedig közvetve a személyes adatok védelméhez fűződő általános társadalmi érdek.”³⁶ Keretdiszpozícióról beszélünk, vagyis a törvényi tényállás mögött egy büntetőjogon kívüli norma húzódik meg, melynek a tényállásban meghatározott módon történő megsértése eredményezi a bűncselekmény elkövetését. A felelősség elbírálása során a bűncselekmény elkövetésekor hatályban lévő kitöltő jogszabály rendelkezéseit kell figyelembe venni, amint az az 1/1999. BJE határozatból is levezethető. Ez a háttérnorma a személyes adattal visszaélés esetében jelen pillanatban a korábban már említett Infotv., a SzEK azonban sajnálatos módon, 2004-es időállapotából adódóan annak elődjére, az 1992-es adatvédelmi törvényre hivatkozik:³⁷

„A vizsgálati és terápiás dokumentációk megőrzése, illetve megsemmisítése tekintetében a pszichológus a személyes adatok védelméről és a közérdekű adatok nyilvánosságáról szóló 1992. évi LXIII. törvényben foglaltak szerint jár el.”³⁸

E tekintetben jóval korrektebb a Pszichoterapeuták Etikai Kódexének megfogalmazása: „A pszichoterapeuta tevékenységére a *vonatkozó* titoktartási egészségügyi és adatvédelmi törvények irányadók.”³⁹

A személyes adattal visszaélés deliktumának lehetséges elkövetési magatartásai (a személyes adatok jogosulatlan vagy a céltól eltérő kezelése, az adatok biztonságát szolgáló intézkedés elmulasztása, továbbá a tájékoztatási kötelezettség megszegése)⁴⁰ gyakorlatilag egytől-egyig megvalósulhatnak a pszichológus és kliens terápiás viszonya során. Például, amikor utóbbi nem ad felhatalmazást a szakembernek arra vonatkozóan, hogy személyes adatait (vagy egy bizonyos személyes adatát) kezelje, a szakember

³⁶ PÉTERFALVI Attila – ESZTERI Dániel: A személyes adatok büntetőjogi védelme Magyarországon és a Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság kapcsolódó gyakorlata. In: GÖRÖG Márta – MENYHÁRD Attila–KOLTAY András (szerk.): *A személyiség és védelme. Az Alaptörvény VI. cikkelyének érvényesülése a magyar jogrendszeren belül*. Budapest, ELTE Állam- és Jogtudományi Kar, 2017. 407.

³⁷ Uo. 407–408.

³⁸ SzEK 5.1.4. pont.

³⁹ EK V. 1. pont.

⁴⁰ 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről (Btk.) 219. § (1)–(2).

viszont ennek ellenére azt vagy azokat nyilvántartja, felhasználja, esetleg továbbítja.⁴¹ Előfordulhat az is, hogy a pszichológus a hozzájárulás birtokában ugyan, de nem a terápiás viszonytal összefüggésben kezeli a kliens személyes adatait, esetleg nem teszi meg a dokumentáció őrzésével kapcsolatos elvárható intézkedéseket, ezáltal fennáll az adatok illetéktelen személyekhez kerülésének veszélye. Bekövetkezhet például, hogy a szakember nem tájékoztatja az érintettet az adatkezelés módjáról, jogalapjáról, céljáról, időtartamáról, ezáltal korlátozza őt hozzáféréshez való jogában.

A törvény a bűncselekmény körében csak a kirívóan súlyos jogsértéseket kívánja szankcionálni, ezért a jogalkotó világosan célzat (*haszonszerzési célból*) meglétéhez, illetve eredmény (*jelentős érdeksérelem okozva*) bekövetkeztéhez köti a deliktum befejezettségét. A tárgyalt téma kapcsán utóbbinak van relevanciája, a bírói gyakorlat által kimunkált tartalmú, megállapításához az ügy összes körülményének figyelembevételét igénylő *jelentős érdeksérelem*⁴² bekövetkeztének a fentebb tárgyalt magatartások tanúsítása után reális esélye van. Mint ahogy annak is, hogy a bűncselekményt *különleges adatra*⁴³ vagy *bűnügyi személyes adatra*⁴⁴ kövessék el (minősített esetek). A személyes adattal visszaélés kizárólag szándékosan elkövethető bűncselekmény.

5.2. Magántitok megsértése

„Aki a foglalkozásánál vagy közmegegyezésénél fogva tudomására jutott magántitkot alapos ok nélkül felfedi, vétség miatt elzárással büntetendő.”⁴⁵ – szól a magántitok megsértése deliktum törvényi tényállása. A pszichológusok nyilvánvalóan foglalkozásuknál fogva jutnak bizalmas információkhoz a klientsől/klientsről, mely adatok *magántitok* képezhetnek, így a büntetőjog védelemben részesíti azokat. A *magántitok* terminusának meghatározását – véleményem szerint nem túl szerencsés módon – nem találjuk meg egy jogszabályban sem. A büntetőjogi szakirodalomban elterjedt definíció szerint magántitok minden olyan, csak kevesek, beavatottak előtt ismert tény, amelynek megőrzésére a jogosultnak méltányolható érdeke fűződik. Ez lehet személyi, családi vagy vagyoni jellegű körülményekre vonatkozó bizalmas adat egyaránt. Valamely

⁴¹ Info tv. 3. § 10. pont.

⁴² „A megítélésénél figyelembe kell venni az érdeksérelem irányát, jellegét, minőségét, társadalmi jelentőségét, fokának, súlyának következményeit. Megvalósulhat személyi (erkölcsi) sérelem formájában (pl. nagymértékben negatívan befolyásolja a passzív alany szakmai tekintélyét, családi életét, erkölcsi megbecsülését) ...” Ld. MEZEI Kitti: *A kiberbűnözés egyes büntetőjogi szabályozási kérdései*. Doktori értekezés. Pécs, Pécsi Tudományegyetem, 2019. 89.]

⁴³ „[...] a személyes adatok különleges kategóriáiba tartozó minden adat, azaz a faji vagy etnikai származásra, politikai véleményre, vallási vagy világnézeti meggyőződésre vagy szakszervezeti tagságra utaló személyes adatok, valamint a genetikai adatok, a természetes személyek egyedi azonosítását célzó biometrikus adatok, az egészségügyi adatok és a természetes személyek szexuális életére vagy szexuális irányultságára vonatkozó személyes adatok...” Info tv. 3. § 3. pont.

⁴⁴ „[...] a büntetőeljárás során vagy azt megelőzően a bűncselekménnyel vagy a büntetőeljárással összefüggésben, a büntetőeljárás lefolytatására, illetve a bűncselekmények felderítésére jogosult szerveknél, továbbá a büntetés-végrehajtás szervezeténél keletkezett, az érintettel kapcsolatba hozható, valamint a büntetett előéletre vonatkozó személyes adat...” Info tv. 3. § 4. pont.

⁴⁵ Btk. 223. § (1).

tény, adat stb. titokjellegét mindig az eset konkrét összefüggései alapján kell megítélni.⁴⁶ A jogalkotó itt a bűncselekmény minősített esete megvalósulásának feltételeként deklarálja a korábbiakban tárgyalt jelentős érdeksérelem okozását mint eredmény bekövetkeztét.⁴⁷

Külön figyelmet érdemel az *alapos ok nélkül* kifejezés. Főszabály, hogy a pszichológusnak titoktartási kötelezettségéből eredően a foglalkozásánál fogva tudomására jutott magántitkot meg kell őriznie. Vannak azonban olyan helyzetek, amikor megtörheti, illetve, amikor a szakma szabályai alapján meg is kell törnie a kötelezettséget (mindezekről a későbbiekben részletesen is említést teszek). Összefoglalóan ezek az esetkörök felelnek meg az *alapos ok* kritériumrendszerének, amikor is a titok felfedésével járó érdek a titok megtartásával járónál magasabb szintű.⁴⁸ Ha a pszichológus ezért nem őrzi meg a magántitkot, cselekménye nem válik büntetőjogi értékelés tárgyává.

5.3. Üzleti titok megsértése

Lényegében az előző alpont *kvázi* analógiájaként értelmezhető a pszichológusi titoktartás koordinátarendszerében az üzleti titok megsértésének tényállása⁴⁹ is, hiszen a kliens az ülések során üzleti titkot képező tényeket is közölhet a pszichológussal. Amennyiben a szakember ezeket *jogtalan előnyszerzés végett* (motívum), vagy *másnak vagyoni hátrányt okozva* (eredmény) jogosulatlanul felhasználja, más személy részére hozzáférhetővé teszi vagy nyilvánosságra hozza, büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. Az üzleti titok fogalmát egy keretnormából, a közelmúltban kihirdetett, az üzleti titok védelméről szóló 2018. évi LIV. törvényből ismerhetjük meg.⁵⁰

6. A titoktartási kötelezettség határai

A titoktartási kötelezettség a pszichológusi terápiás tevékenységgel összefüggésben – ellentétben például a gyónási titokkal – *nem abszolút jellegű*, tehát léteznek olyan körülmények, melyek lehetővé teszik a titok felfedését (tegyük hozzá, hogy ez még így is csak igen ritkán és nagyon erős indokok miatt következhet be). Az 5. fejezetben ennek a lehetséges megnyilvánulásait tekintem át.

⁴⁶ GYÖRGYI Kálmán – WIENER A. Imre: *A büntető törvénykönyv magyarázata*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Kiadó, 1996. 370.

⁴⁷ Btk. 223. § (2).

⁴⁸ Kocsis Ildikó: A magántitok törvényes védelme. <https://erthetojog.hu/egyeb-polgari-jog/szemelyisegi-jogok/a-magantitok-torvenyes-vedelme>

⁴⁹ Btk. 418. §.

⁵⁰ „Üzleti titok a gazdasági tevékenységhez kapcsolódó, titkos – egészben, vagy elemeinek összességéként nem közismert vagy az érintett gazdasági tevékenységet végző személyek számára nem könnyen hozzáférhető –, ennél fogva vagyoni értékkel bíró olyan tény, tájékoztatás, egyéb adat és az azokból készült összeállítás, amelynek a titokban tartása érdekében a titok jogosultja az adott helyzetben általában elvárható magatartást tanúsítja.” „Védett ismeret (know-how) az üzleti titoknak minősülő, azonosításra alkalmas módon rögzített, műszaki, gazdasági vagy szervezési ismeret, megoldás, tapasztalat vagy ezek összeállítása.” 2018. évi LIV. törvény 1. §.

6.1. A kliens hozzájárulásával

A 'főszabály a titoktartási kötelezettség főszabályán belül' a kliens hozzájárulásának elsőbbsége. Tehát, ha ő engedélyt ad a terapeutának a titoktartás megtörésére, akkor a pszichológus hátrányos etikai és jogi következmények nélkül lépheti át a szigorú kötelezettséget. A gyakorlatban ez történik, amikor például a pszichológust tanúként idézik egy, a klienshez köthető jogi eljárásban. Ilyen esetben az eljárási szabályok miatt már magához a vallomás megtételéhez is szükség van a kliens részéről a kifejezett felmentés megadására. Amikor a pszichológus szupervízió vagy konzultáción szeretné előadni a kliens anyagát, akkor is szükséges őt erről a szakmai követelményről tájékoztatni, illetve hozzájárulását kérni.⁵¹

6.2. A kliens hozzájárulása nélkül

Szükséges világosan látni azokat az esetköröket is a terápiás tevékenységhez kapcsolódóan, amikor a pszichológusnak akkor is joga (sőt, szakmai kötelessége) van a titoktartást megszegni, ha erre vonatkozóan a kliens nem adott számára felhatalmazást. A SzEK és az EK deklarátíve több ilyen jellegű körülményt is említ: az érintett kliens pszichológiai adatait a kliens hozzájárulása hiányában is közölni kell, amennyiben ezt törvény elrendeli, illetve mások védelme szükségessé teszi.⁵²

„A kliens gondozását végző személlyel az érintett kliens hozzájárulása nélkül is közölni lehet azokat a pszichológiai adatokat, amelyek ismeretének hiánya a kliens pszichés állapotát hátrányosan befolyásolja. Ezen belül megoszthatja a szülővel a rábízott titkot, amennyiben a gyermeknek ebből nem származik kára.”⁵³

„A pszichoterapeuták megőrzik a pszichoterápia során nyert információkat és bizalmasan kezelik. Ez alól kivételt képez a mindenkor hatályos törvények szerint a szükséges mértékű információ szolgáltatás. Veszélyeztetettség esetén a pszichoterapeuta a szükséges információkat felhasználhatja.”⁵⁴

A pszichológusszakmai gyakorlat az absztrakt jogi felelősséggel karöltve a következő klasszifikációkat dolgozta ki arra vonatkozóan, hogy a szakember mikor kap felhatalmazást arra nézve, hogy bizalmas adatokat hozzájárulás nélkül is nyilvánosságra hozzon:

- amikor a páciens veszélyt jelent önmagára (öngyilkosság vagy bármilyen más károkozás bekövetkeztének reális lehetősége);
- amikor a kliens veszélyt jelent a környezetére (például egy általa elkövetendő erőszakos bűncselekmény tervéről számol be a terapeutának, esetleg HIV-fertőzöttségét közli és fennáll a veszélye, hogy tovább adja másoknak a betegséget);

⁵¹ VARGA i. m. 174.

⁵² SzEK 5.4. pont.

⁵³ SzEK 5.5. pont.

⁵⁴ EK V. 4. pont.

- amikor a szakember fizikai vagy szexuális abúzusról vagy annak veszélyéről szerez tudomást.⁵⁵

6.3. A jelentés követelményei

Szakmai szempontból az sem mindegy, hogy a pszichológus miként tesz eleget *jelentési kötelezettségének* az imént részletezett körülmények bekövetkeztekor.

Pszichológus-berkekben a legkevésbé támogatott módszer a kliens háta mögötti bejelentés az illetékes hatóságnál. A leginkább preferált és előre vivő variáció, ha a terapeuta el tudja érni, hogy a páciens saját maga jelentse be az esetet vagy értesítse azokat a személyeket, akiket veszélyeztethet (például HIV-fertőzöttség esetén leendő partnerit). Ezek között léteznek átmeneti fokozatok is, például amikor a terapeuta telefonon tesz bejelentést, miközben a kliens azt mellette végighallgatja, esetleg mindeközben a szomszéd szobában várakozik.

Mindent összegezve a leglényegesebb, hogy a kliens tisztában legyen azzal, hogy a szakember élhet, illetve adott esetben köteles élni a titoktartás felfüggesztésével a jelentési kötelezettség miatt.⁵⁶

7. Etikai következmények

A tanulmány korábbi szakaszában volt már szó arról, milyen anyagi büntetőjogi kihatásokkal járhat a titoktartási kötelezettség vétkes megszegése. Ideje röviden szemügyre venni, hogyan sújt le az ‘etika pallosa’ ezekben az esetekben.

A SzEK előírásainak megsértésére vonatkozó panaszok kivizsgálását és megoldását a Magyar Pszichológiai Társaság (MPT) és a Magyar Pszichológusok Érdekvédelmi Egyesülete (MPÉE) Etikai Bizottsága (EB) végzi, a testület eljárására vonatkozó hatályos Szervezeti és Működési Szabályzat szerint.⁵⁷ Etikai eljárás egy pszichológussal szemben a vétséget megalapozó cselekmény elkövetésétől számított 2 éven belül indulhat hivatalból, továbbá az EB-hez vagy az MPT és az MPÉE bármely tisztségviselőjéhez intézett írásbeli panasz alapján. Az EB egyszerűbb ügyekben közvetlen tanácskozással, bonyolultabb esetekben akár tényfeltáró bizottság munkájának bevonásával, valamint tárgyalás megtartásával is dönthet. Az etikai vétséget megállapító határozatban figyelmeztetést, megrovást és az MPT-ből, illetve az MPÉE-ből történő kizárást alkalmazhat.⁵⁸

Az EK kimondja,⁵⁹ hogy az etikai ügyeket a Pszichoterápiás Tanács Szövetséghez (PTSZ) tartozó módszerspecifikus egyesületek (például a Magyar Családterápiás Egyesület, az Integratív Pszichoterápiás Egyesület, a Magyar Pszichoanalitikus Egye-

⁵⁵ VARGA i. m. 174.

⁵⁶ Uo. 174–175.

⁵⁷ SzEK 9.1. pont.

⁵⁸ A Magyar Pszichológiai Társaság és a Magyar Pszichológusok Érdekvédelmi Egyesülete Etikai Bizottságának Szervezeti és Működési Szabályzata (Statútum) <https://tinyurl.com/yc4yfwd5>

⁵⁹ EK Bevezetés 11. pont.

sület⁶⁰) Etikai Bizottságai orvosolják. Utóbbiak az eljárások lefolytatását külön-külön eljárásrendek alapján végzik, melyek – lévén, hogy az EK-n alapulnak – több ponton átfedésben vannak egymással, ugyanakkor részleteikben eltérések figyelhetők meg (például egyes eljárásrendek nem tartalmazzák az etikai vétség megállapítása esetén alkalmazandó szankciókat⁶¹).

A SzEK és az EK hasonlít abban, hogy azokban az esetekben, mikor egy szakember egy másik szakember etikai vétségéről szerez tudomást, a kolléga figyelmeztetését tartja elsődleges eszköznek, s csak azt követően írja elő az EB-hez fordulást, amennyiben előbbi nem vezet eredményre.⁶²

8. Dilemmák és útvesztők

Ahogy valamennyi viszonyrendszer ütközésekor, úgy az etika és a jog találkozása során is felmerülnek nem egyértelműen megítélhető, 'nehéz esetek', melyek megoldása kihívások elé állítja a szakembereket. A következőkben ezekből ismertetek néhány eklatáns példát a teljesség igénye nélkül.

8.1. Fókuszban a terápiás tevékenység dokumentációja

Anne Sexton költőnő ügye az első valós kivetülése volt annak, hogy a pszichológusi titoktartás megtörhet a kliens halála után. Martin T. Orne, a művész terapeutája, annak öngyilkosságát követően átadta a terápia dokumentációját (mintegy 300 órányi, kazetára rögzített anyagot) Anne Sexton jogi képviselőjének. Mivel mindez a páciens előzetes beleegyezésével történt, így Orne minden tekintetben az etikai normák tiszteletben tartásával járt el, az ügy mégis felettébb nagy port vert fel.⁶³

Hoop és társai a következő anonim esetet említik, érzékeltetve a szakember és a kliens etnikai, illetve kulturális különbözőségei okozta esetleges feszültséget: egy fehérbőrű pszichológus pszichodinamikai pszichoterápia keretei között foglalkozott egy észak-indiai családból származó fiatalemberrel (Mr. S.), aki a harmadik ülésen felfedte homoszexualitását, valamint erős félelmét arra nézve, ha mindez családtagjai tudomására jutna. Több hetes kezelés után a terapeuta telefonhívást kapott Mr. S. édesanyjától, aki fia terápiás feljegyzéseinek (melyben több helyen volt található utalás a kliens szexuális irányultságára) másolatát kérte. A pszichológus ezt a titoktartási kötelezettségre hivatkozva – annak megszegésére vonatkozó hozzájárulás hiányában – megtagadta. Megbeszélvén a dolgot Mr. S-sel, a szakember azt javasolta, hogy anyjával csupán egy, a terápia nem minden részletét feltáró összefoglalót közöljenek, így védve a fiatalember magánszféráját. A kliens egyetértett abban, hogy homoszexualitása tényének napvilágra kerülése önmagára nézve minden bizonnyal tisztító hatással járna, mégsem tartotta opciónak, hogy megtagadva édesanyja kérését az ne láthassa a dokumentációt teljes

⁶⁰ <https://pszichoterapiastanacs.hu/egyesulet/>

⁶¹ A Magyar Pszichodráma Egyesület Etikai Bizottságának Eljárásrendje. <https://tinyurl.com/2p8zehj9>

⁶² SzEK 9.4. pont, EK VIII. 5. pont.

⁶³ VARGA i. m. 171.

egészeben, így beleegyező nyilatkozatot adott a titoktartási kötelezettség megtörésére. Több kollégájával is konzultálva a pszichológus végül is úgy döntött, hogy teljes etikai meggyőződésében kizárólag az összefoglalót tudja elküldeni a családnak, így is tett. Ezt követően azonban Mr. S. édesanyja nyomására más terapeutánál folytatta a kezelést.⁶⁴

8.2. A Tarasoff-szabály

Az 1960-as évek Amerikájában történt, hogy egy egyetemi hallgató, Prosenjit Poddar megvallotta terapeutájának, hogy meg akarja ölni volt barátnőjét, Tatjana Tarasoff-ot, mert a lány szakított vele. A szakember – érzékelve a veszély bekövetkeztének reális voltát – azonnal jelentette az esetet az egyetemi rendőrségen, aminek eredményeképp a hallgatót letartóztatták, ám nem sokkal később kiengedték. Poddar ezt követően nem tért vissza a terápiába, s sajnálatos módon végrehajtotta a gyilkosságot. Tatjana Tarasoff szülei beperelték a terapeutát – mondván nem értesítette a veszélyről sem őket, sem pedig a sértettet.

A Kaliforniai Legfelső Bíróság kimondta, hogy a kliens jogain túl figyelembe kell venni a közösség érdekeit is.⁶⁵ Az eset hatására szilárdult meg a pszichológusszakmában a *figyelmeztetés kötelezettségének elve (Tarasoff-szabály)*, miszerint az alábbi feltételek teljesülésekor egyértelműen tájékoztatni kell a potenciális áldozatot, illetve annak hozzátartozóit is, a titoktartási kötelezettség megsértése árán is:

- A károkozás szándéka kitüntetett kapcsolatban (például a terápiás viszonyban) kerül felszínre.
- A veszélyes tett megalapozottan előre látható.
- Egyértelműen azonosítható az áldozat.

1985-ben az esküdtszék 1 millió dollárt ítelt meg Billy Gene Viviano számára munkahelyi balesetben elszenvedett sérüléseiért. Veronica Wicker bíró azonban hatályon kívül helyezte az ítéletet és új eljárást rendelt el. Viviano ezt követően depressziós tünetekkel fordult többek között Charles Moan pszichológushoz. Az ülések során a bírónőt és a perben eljáró más személyeket célzó fenyegetéseknek adott hangot, ezért Moan és kollégája tájékoztatta minderről Veronica Wicker-t. Vivianót letartóztatták, ám később beperelte Moan-t hanyagság, félrekezelés, illetve a magánélet megsértése miatt. A Bíróság⁶⁶ megállapította, hogy a szakember a figyelmeztetési kötelezettségnek eleget téve, helyesen járt el.⁶⁷

Előbbiekhez képest érdekes kontroverzia figyelhető meg a Thapar-ügy⁶⁸ kapcsán (habár az eset egyik szereplője itt kivételesen nem egy pszichológus, hanem egy pszi-

⁶⁴ Jinger G. HOOP – Tony DiPASQUALE – Juan M. HERNANDEZ – Laura Weiss ROBERTS: Ethics and Culture in Mental Health Care. *Ethics & Behavior*, vol. 18., no. 4. (2008) 364–365. <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/10508420701713048>

⁶⁵ *Tarasoff v. Regents of the University of California*, 17 Cal. 3d 425, 551 P.2d 334, 131 Cal. Rptr. 14 (Cal. 1976).

⁶⁶ Louisiana Court of Appeals *in re Viviano*, 645 So.2d 1301 (1994).

⁶⁷ Gerald Paul KOOSHER – Patricia KEITH-SPIEGEL: *Necessary Secrets. Ethical Dilemmas Involving Confidentiality, 2009-2021*. <https://www.continuingeducation.net/active/courses/course129.php>

⁶⁸ Uo. 176.

chiáter, tanulságos mivolta miatt mégis szükségét érzem röviden megemlíteni): Texas államban egy súlyos poszttraumás és paranoid zavarban, illetve alkoholizmusban szenvedő páciens terapeutája tudtára hozta, hogy meg akarja ölni mostohaapját. Tettét végre is hajtotta, ám a texasi bíróság annak ellenére, hogy világos fenyegetés hangzott el egy egyértelműen beazonosítható harmadik személyre nézve, a figyelmeztetés kötelezettségénél fontosabbnak deklarálta a titoktartás követelményét.⁶⁹

A Tarasoff-eset szülte elsődleges irányvonalat valamivel később felváltotta a szakember számára sokkal szélesebb mérlegelési jogkört biztosító *védelem kötelezettsége*. Utóbbinál arról van szó, hogy a pszichológus jogosult eldönteni, hogy adott esetben mi járna kedvezőbb következménnyel: ha bejelentést tesz vagy, ha a terápia keretei között megpróbálja lebeszélni a klienst tettének megvalósításáról.⁷⁰

8.3. Mennyire lehet komolyan venni egy kiskorú gyilkossági fenyegetését?

Cynthia Childs pszichológus ágybavizelés és a korábbiaktól kirívóan eltérő viselkedés okán foglalkozott a hétéves Max Bashem-mel. A fiú *acting out*-ját testvére néhány héttel azelőtti születése is fokozta. Az ötödik ülés végén Max a következőképpen fejezte ki haragját: „Ma este, miután a szüleim lefekszenek, megölöm azt a kis menyétet!” Ebben az esetben Childs-nak több tényezőt is figyelembe kell vennie. Követett-e el Max korábban másokkal szemben erőszakos cselekményt? Eltúlozta-e megnyilvánulását a terápia keretében? A szakember ilyenkor rávezetheti Max-et, hogy miért ne tegyen olyasmit, amit később megbánhat, ugyanakkor javasolhatja egy bővebb körű megbeszélés megtartását is, ahol a fiú közvetlenül a családtagoknak számolhatna be érzéseiről, anélkül, hogy azok az előzményeket megismernék. Ha ezek a próbálkozások eredménytelennek bizonyulnak, és Childs úgy gondolja, hogy másképp nem tudja megakadályozni, hogy Max bántsa a testvérét, meg kell beszélnie az ügyet a szüleivel, eleget téve a védelmi kötelezettségnek, annak *ultima ratio* eszközét használva.⁷¹

Végezetül egy hazai iskolapszichológus által dokumentált eset: az intézmény közössége egy csendes, jótanuló hetedikes gyermek viselkedésének hirtelen megváltozására figyelt fel. Az ülések során megosztotta a szakemberrel, hogy szülei éppen válófélben vannak, egy idősebb fiúkból álló bandához csapódva pedig többfajta könnyűdrogot is kipróbált. A pszichológust dilemma elé állította titoktartási kötelezettsége, illetve az aközött fennálló feszültség, hogy mindenképpen beszélni akart a gyermek szüleivel a megtudottakról. Végül – mivel úgy vélte, hogy a tények direkte említése több kárt okozna, mint hasznot – megpróbálta úgy rávezetni a szülőket a dologra, hogy végül nekik jusson eszükbe, hogy a fiuk kábítószerrel használ. A kísérlet megnyugtató eredménnyel zárult: a szülő-gyermek kapcsolat normalizálódott, a fiúnak pedig a drogozról is sikerült lemondania.⁷²

⁶⁹ Renu K. Thapar, M.D. v. Lyndall Zezulka, Supreme Court of Texas, 994 S.W.2d 635 (1999).

⁷⁰ VARGA i. m. 175–177.

⁷¹ KOOSCHER–KEITH–SPIEGEL (2009–2021) i. m.

⁷² VARGA i. m. 203.

9. *Quo vadis* magyar szabályozás?

Tanulmányomból kitűnik, hogy a tárgyalt kérdéskör vonatkozásában a jogi és etikai normák közül utóbbiaknak van (korántsem behozhatatlan) lemaradása. Önmagában már az a tény is jelzésértékű, hogy a SzEK rendelkezéseit utoljára 2004-ben (17 éve!) vizsgálták felül. Elsősorban nagy szükség lenne arra, hogy a dokumentumban a jogi keret szinkronba kerüljön az etikaival. Ehhez kiváló dinamikus megoldásul szolgálna az EK módszere, a *mindenkori* adatvédelmi jogszabályokra történő hivatkozás. Digitális társadalmunk és a koronavírus-járványhelyzet hatása a pszichológia tudományára is rányomta bélyegét: a SzEK és az EK bár kitér az ülések során alkalmazott kép- és hangfelvétellel kapcsolatos adatvédelmi kérdésekre, ugyanakkor nem tárgyalja a személyes jelenléte nem igénylő, *audiovizuális/informatikai eszközön keresztül lebonyolított* terápiás tevékenység adatvédelmi, titokvédelmi kereteit. Érdemes lenne a szakmai etikai kódexekben bővebb részleteiben is rögzíteni a titoktartási kötelezettség megszegésének etikus és jogszerű eseteit.

Mivel az EK több helyen gyakorlatilag lekopírozza a SzEK rendelkezéseit, álláspontom szerint az sem lenne elvetendő ötlet, hogy a SzEK-en belül szabályozzák a pszichoterápia végzésére jogosult pszichológusokra vonatkozó etikai követelményeket – beleértve a titoktartási kötelezettséget is.

10. Összegző gondolatok

Következtetésként levonhatjuk, hogy a titoktartás és titokvédelem rendkívül fontos és komplex jelenségként értelmezhető a pszichológus által végzett terápiás tevékenységgel összefüggésben. Bonyolultságát fokozza a hasonló eredőjű két nagy viszonyrendszer (az etika és a jog) határán történő folytonos egyensúlyozása, kiterjedt kötelezettségi hálózata, továbbá valamennyi vonatkozó gyakorlati eset egyéni mérlegelésének kívánalma. Ennek fényében egyáltalán nem meglepő, hogy egyfajta ‘mumus’ a pszichológusok számára.⁷³ Egy 1992-es kutatásban 679 amerikai pszichológus nagyjából 20%-a nyilatkozta azt, hogy leginkább fajsúlyos foglalkozási etikai dilemmái a titoktartási kötelezettségből fakadnak (érzékelteként: a kliens és terapeuta közötti szexualitással kapcsolatos dilemmák mindössze körülbelül 5%-ot tettek ki).⁷⁴

Bízom abban, hogy áttekintő tanulmányom alapköve lehet a témában újjáéledő tudományos diskurzusnak és a jövőben több hasonló szemléletű publikáció is követi majd.

⁷³ VARGA i. m. 172.

⁷⁴ VARGA i. m. 75–76. vö. Kenneth S. POPE – Valerie A. VETTER: Ethical dilemmas encountered by members of the American Psychological Association: A national survey. *American Psychologist*, 1992/47.